

موسیقی برای کودکان استثنایی

نوشته‌ی

دکتر مری اس آدامک، دکتر آلیس آن دارو

ترجمه‌ی

لیلا رسولی، سید جواد موسوی شلمانی

فهرست نویسی پیش از انتشار

- سرشناسه : آدامک، مری سالیوان / Adamek, Mary S. (Mary Sullivan)
عنوان و نام پدیدآور : موسیقی برای کودکان استثنایی / مری اس آدامک، آلیس آن دارو؛
ترجمه‌ی لیلا رسولی، سیدجواد موسوی شلمانی.
مشخصات نشر : تهران: ماهور، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری : ۴۰۸ ص.: جدول.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۴۸۷۴-۱۱-۵
وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
یادداشت : عنوان اصلی: Music in special education, c2005
یادداشت : کتاب‌نامه.
موضوع : موسیقی درمانی
Music therapy
موسیقی -- آموزش
Music -- Instruction and study
آموزش‌های ویژه -- موسیقی
Special education -- Music
کودکان معلول -- موسیقی
Children with disabilities -- Music
شناسه افزوده : دارو، آلیس آن / Darrow, Alice-Ann
شناسه افزوده : رسولی، لیلا، ۱۳۶۱ - ، مترجم
شناسه افزوده : موسوی شلمانی، سیدجواد، ۱۳۶۵ - ، مترجم
رده‌بندی کنگره : [MT۱۷] ML۳۹۲۰
رده‌بندی دیویی : ۶۱۵/۸۵۱۵۴ [۳۷۱/۹۰۴۴۸۷]
شماره‌ی کتابشناسی ملی : ۹۸۸۱۲۵۳

فهرست

پیشگفتار ۷

بخش یک: مسائل روز مرتبط با مبحث موسیقی برای کودکان استثنایی

- فصل ۱. اصول و روش‌های عملی همه‌پذیری ۱۳
- فصل ۲. راهبردهای تدریس برای همه‌پذیری موفق ۲۷
- فصل ۳. تکنیک‌های مدیریت برای تقویت انگیزه، مسئولیت‌پذیری و یادگیری ۶۱
- فصل ۴. گزینه‌های ارائه‌ی خدمات آموزش موسیقی و موسیقی درمانی ۸۹

بخش دو: دانش‌آموزان دارای کم‌توانایی‌های خاص:

مشخصه‌ها، آموزش موسیقی و خدمات موسیقی درمانی

- فصل ۵. دانش‌آموزان دارای اختلالات رفتاری ۱۳۱
- فصل ۶. دانش‌آموزان مبتلا به کم‌توانی‌های شناختی:
- عقب‌ماندگی ذهنی، اختلالات یادگیری و ضربه‌ی مغزی ۱۶۱
- فصل ۷. دانش‌آموزان دارای اختلالات گفتاری و زبانی ۱۹۳
- فصل ۸. دانش‌آموزان مبتلا به اختلالات طیف اوتیسم (ای‌اس‌دی) ۲۰۷
- فصل ۹. دانش‌آموزان دارای نقص بینایی ۲۳۷
- فصل ۱۰. دانش‌آموزان دارای نقص شنوایی ۲۶۹
- فصل ۱۱. دانش‌آموزان دچار کم‌توانی جسمی ۳۱۵

بخش سه: دانش‌آموزان کم‌توان: گروه موسیقی و خانواده

- فصل ۱۲. عضو کردن دانش‌آموزان کم‌توان در گروه موسیقی مبتدیان ۳۵۱
- فصل ۱۳. خانواده و کم‌توانی ۳۸۵

فصل ۱

اصول و روش‌های عملی همه‌پذیری

نگاهی اجمالی به مطالب این فصل

آموزش و پرورش استثنایی آمریکا و قوانین استحقاقی و ضد تبعیض دیگر چارچوبی حقوقی برای دسترسی برابر و آموزش همگانی به نفع کودکان کم‌توان فراهم کرده‌اند. وظیفه‌ی مشترک مسئولان ایجاب می‌کند همه‌ی دانش‌آموزان را در طیف کاملی از فرصت‌های آموزشی ممکن در مدارس امروزی مشارکت دهند. پیاده کردن روش‌های عملی همه‌پذیری گاهی دشوار است، اما در آمریکا همه‌پذیری جنبه‌ی مهمی از آموزش به حساب می‌آید. از آنجا که معلمان، مسئولان، والدین و دانش‌آموزان با نیازهای همواره در تغییر دانش‌آموزان کم‌توان درگیرند، روش‌های عملی همه‌پذیری همچنان در سطح کشور آمریکا در حال توسعه و اجرا هستند.

این فصل شامل مطالبی درباره‌ی موضوعات زیر است:

- بنیان‌های فلسفی همه‌پذیری
- مزایا و نتایج همه‌پذیری
- موانع موجود در مسیر همه‌پذیری و راهبردهای غلبه بر آنها
- پیوستار خدمات

بنیان‌های فلسفی همه‌پذیری

تلاش‌های آموزشی فعلی در روندی تکاملی از تمرکز صرف بر نقص‌های فرد و نقص‌های محیط به تمرکز بر کلیت دانش‌آموز، محیطی که در آن زندگی می‌کند و یاد می‌گیرد، و تعاملات بین فرد و محیط بدل شده است. ایده‌های اساسی بسیاری هستند که بنیان جنبش همه‌پذیری را شکل می‌دهند. اصول زیربنایی آموزش همه‌پذیر مبتنی بر مسائل حوزه‌های عدالت اجتماعی، برابری، مدارا، کثرت‌گرایی و حقوق فردی‌اند (Ayers, Quinn, & Stovall, 2009; Thomas & Loxley, 2007). راهبردهای مبتنی بر این اصول بنیادین همچنان در حال توسعه‌اند تا نظام آموزشی را برای دانش‌آموزان توان‌یاب تقویت کنند. در زیر برخی از ایده‌های فلسفی اصلی مبنای همه‌پذیری ذکر شده‌اند (Kochhar, West, & Taymans, 2000).

۱. جنبش استعداد بشری مبتنی بر این عقیده است که همه‌ی افراد خواستار پیشرفت به صورت‌های مثبت هستند. این فلسفه جامعه‌ای را تبلیغ می‌کند که برای همه‌ی افراد حقوق اولیه و فرصت‌های برابر، از جمله فرصت بهره‌گیری از خدمات آموزشی و اجتماعی، فراهم آورد. این فرصت‌های آموزشی و خدمات حمایتی باید با سطح رشد و نیازهای فرد متناسب باشند، و ممکن است برای جبران کم‌توانی یک فرد به خدمات حمایتی بیشتری نیاز باشد.
۲. نظریه‌ی عمومی سیستم‌ها بر این پیش‌فرض استوار است که معلمان باید دانش‌آموز را به عنوان یک فرد کامل بررسی کنند و برای ارائه‌ی یک رویکرد آموزشی یکپارچه با دیگران همکاری نمایند. افراد چیزی فراتر از مجموعه‌ی اجزایشان هستند؛ بنابراین همه‌ی ابعاد یک دانش‌آموز، محیط پیرامون او و تعامل میان آن دو باید در نظر گرفته شود. با استفاده از این رویکرد، معلم نیازهای دانش‌آموز و تأثیر محیط بر رفتار و یادگیری او را می‌بیند.
۳. اصل عادی‌سازی بازتاب این عقیده است که افراد کم‌توان باید تا حد ممکن تجربیاتی نزدیک به حالت عادی داشته باشند. این عقیده شالوده‌ای برای جنبش حقوق مدنی برای افراد کم‌توان فراهم آورده است و برای محیط کلاس و مدرسه کارکردهای فراوانی دارد.

با تجربیاتِ عادی‌سازی‌شده، دانش‌آموز برای پیوند با جامعه، جوشیدن با همسالان و بهبود کیفیتِ زندگی فرصتِ بیشتری می‌یابد.

۴. جنبشِ نظریه‌ی خودمختاری بر توانمندسازی دانش‌آموزان و خانواده‌ها و تصمیم‌گیری با توجه به خدماتِ مؤثر بر آینده‌ی فرد تأکید دارد. مشخصه‌ها و مهارت‌هایی مانند خودابرازی، خلاقیت، حل مسئله، انعطاف‌پذیری، عزت نفس و تصمیم‌گیری در سال‌های ابتدایی آموزش شکل می‌گیرند تا در بزرگسالی خودمختاری را به ارمغان بیاورند.

مزایا و نتایج همه‌پذیری

درست است که چالش‌های زیادی در مسیر همه‌پذیری وجود دارد، اما مزایای آن برای دانش‌آموزان، معلمان، خانواده‌ها، مدارس و محیط‌های اجتماعی از دشواری‌ها فراتر می‌رود. در زیر، از میان مزایای متعدد همه‌پذیری، فهرست کوتاهی از برخی مواردی آمده است که ممکن است نتیجه‌ی به‌کارگیری موفق روش‌های عملی همه‌پذیر باشند.

مزایا برای کودکان کم‌توان پذیرفته‌شده در کلاس آموزش عمومی (Kochhar et al., 2000; Loreman, Deppeler, & Harvey, 2005):

- توقعات بالاتر و الگوهای اجتماعی مناسب‌تری شکل می‌گیرد
- دایره‌ی گسترده‌تری از دوستان و حمایت‌ها در اختیار فرد قرار می‌گیرد
- از طریق کار با همکلاسی‌ها، فرصت تقویت خودمختاری و خودحمایت‌گری ایجاد می‌شود
- با تجربه‌ی طیف گسترده‌تری از تجربیات معنادار، کیفیت زندگی بهبود می‌یابد

مزایا برای همکلاسی‌های فاقد کم‌توانی

- پذیرش دانش‌آموزانی که با آنها متفاوت‌اند برایشان راحت‌تر می‌شود
- درک بهتری از نقاط قوت و ضعف هر فرد در آنها ایجاد می‌شود
- فرصت عملکرد در جایگاه الگوی مثبت، مربی یا راهنما برایشان فراهم می‌شود
- فرصت راهبری به دست می‌آورند

مزایا برای معلم و مدرسه

- فضای پذیرش، تکثر و درک تفاوت‌های فردی شکل می‌گیرد
- برای معلم فرصت تدارک دیدن به تناسب نیازهای تک‌تک دانش‌آموزان فراهم می‌شود
- در پی فردی‌سازی و تغییر شیوه‌های آموزشی به دست معلمان، راهبردهای آموزشی بهبود می‌یابند

موانع موجود در مسیر همه‌پذیری و راهبردهای غلبه بر آنها

در آمریکا، طی دهه‌های اخیر، پیشرفت‌های زیادی در جهت بهبود کیفیت آموزش دانش‌آموزان توان‌یاب صورت گرفته است.

مدارس وظیفه داشته‌اند برای پیاده‌سازی قوانین آموزش استثنایی در باب دسترسی و ساختار خدمات آموزشی تغییرات پیچیده‌ای را اعمال کنند. درست است که خدمات به‌طور چشم‌گیری بهبود یافته‌اند، اما همچنان موانع متعددی بر سر راه همه‌پذیری وجود دارند که می‌توان آنها را در سه حوزه اصلی خلاصه کرد: سازمان‌دهی، نگرش و دانش (Jha, 2007; Kochhar & West, 1996; Loreman et al., 2005). ممکن است موانع دسترسی آموزشی ماهیت فیزیکی داشته باشند، یا موارد غیرقابل رؤیتی باشند که مانع همه‌پذیری موفق می‌شوند.

مهم است که معلمان این موانع احتمالی را تشخیص دهند و بشناسند و در محیط کلاس یا مدرسه‌شان راه‌های ممکن را شناسایی کنند.

موانع مرتبط با سازمان‌دهی

موانع مرتبط با سازمان‌دهی به شکل ساختاری مدرسه و کلاس، نحوه تعریف اهداف برای دانش‌آموزان کم‌توان، نحوه ارائه آموزش‌ها و نحوه اداره کلاس مربوط‌اند. مدرسان موسیقی روزانه معمولاً، اگر نگوئیم صدها، دست کم ده‌ها دانش‌آموز را آموزش می‌دهند. از جمله دغدغه‌های اصلی که این مدرسان مطرح می‌کنند نداشتن زمان برای جمع‌آوری اطلاعات و برنامه‌ریزی برای دانش‌آموزان کم‌توان، حمایت نشدن از سمت مسئولان، و دشواری در مدیریت کلاس است (Darrow, 1999). به علاوه، به بعضی مدرسان موسیقی وظایف آموزشی‌ای محول می‌شود که برای آنها آموزش ندیده‌اند و شایستگی ندارند، مثل تدریس به دانش‌آموزان دارای کم‌توانی‌های شدید در کلاس‌هایی که تدریس همه‌ی دروس با یک معلم است. این موانع مرتبط با سازمان‌دهی چنانچه بررسی و حل نشوند، چه بسا به شکل‌گیری نگرش‌های منفی درباره‌ی کار با دانش‌آموزان کم‌توان بینجامند.

از دیگر موانع مرتبط با سازمان‌دهی مربوط به نحوه آماده‌سازی هرروزه فضای کلاس واقعی موسیقی یا فضای تمرین گروهی است. اتاق‌های موسیقی معمولاً پر از ساز، صندلی، چهارپایه، پایه‌ی ساز، نگهدارنده، تجهیزات صوتی تصویری، رایانه و اقلام دیگر است. این اشیاء، چنانچه با فکر مرتب نشوند، برای دانش‌آموزان دچار کم‌توانی‌های جسمی، دیداری یا مشکلات رفتاری و نقص توجه موانعی اساسی ایجاد می‌کنند.

ممکن است ریشه‌ی نگرش‌های منفی در نداشتن اطلاعات، اطلاعات نادرست، تجربه‌های پیشین یا وضعیت‌های دشواری باشد که حل نشده می‌مانند. ممکن است معلم دربارهی کار با دانش‌آموزان کم‌توان تصورات نادرستی داشته باشد یا بترسد که مبادا در یک فضای همه‌پذیر نتواند معلم کارآمدی باشد. شاید هم نگرانی معلم این باشد که همه‌پذیری قرار است چه تأثیری بر فضای کلاس و آموزش دانش‌آموزان فاقد کم‌توانی داشته باشد. همه‌پذیری مستلزم به‌کارگیری شیوه‌های جدید اندیشیدن دربارهی تدریس، رویکردهای تازه به مسئله‌ی ارتباط و همکاری، و نگرش‌های نو دربارهی روش‌های عملی آموزش صوت است.

نگرش‌های مثبت را به شکل‌های مختلف می‌توان ایجاد و تقویت نمود. توصیه می‌شود معلمان نقاط قوت دانش‌آموزان را کشف و شیوه‌های آموزشی و مناسب‌سازی‌هایی را بر مبنای آن نقاط قوت طراحی کنند. ضمناً، برقراری رابطه با تک‌تک دانش‌آموزان به معلم کمک می‌کند به تجربه‌ی کاری‌اش جنبه‌ی انسانی بدهد و، فارغ از نوع کم‌توانی، دربارهی خود دانش‌آموز بداند. همکلاسان به راهنمایی و سازمان‌دهی از سوی معلم نیاز دارند تا بتوانند روحیه‌ی جامعه‌پذیری، تعامل و احترام به یکدیگر را در خود تقویت کنند (Humpal, 1991; Jellison, Brooks, & Huck, 19).

راهبردهای غلبه بر این مانع:

- دربارهی نقاط قوت و دستاوردهای یک یا دو نفر از دانش‌آموزان کم‌توان حاضر در کلاس موسیقی اطلاعات کسب کنید. این دانش‌آموزان برای کمک به ایجاد فضای مثبت در کلاس درس یا موسیقی چه می‌توانند بکنند؟
- با معلمان یا همکاران متخصص دیگر دربارهی راه‌های حل مسائل دشوار مرتبط با دانش‌آموزان کم‌توان کلاس صحبت کنید. همکاری بین معلمان می‌تواند برای معلم‌هایی که در وضعیت‌های دشوار گرفتار شده‌اند یا مجبور به کار با دانش‌آموزان مشکل‌ساز هستند راهگشا باشد.
- با دانش‌آموزان دربارهی راه‌های متعدد ایجاد تأثیر مثبت بر فضای کلاس صحبت کنید تا متوجه شوند همه‌ی دانش‌آموزان نگرش مثبتی دارند که می‌تواند به بهبود فضای کلاس کمک کند.
- ممکن است دانش‌آموزان از دانش‌آموزی که کم‌توانی شدیدی دارد بترسند. اینجاست که باید به آنها اطلاعات و تمرین‌های سازمان‌دهی شده بدهید تا با خود دانش‌آموز کم‌توان آشنا بشوند و فقط کم‌توانی را نبینند.

- نگرش و ادبیات مثبت و احترام از سوی معلم الگوی مناسبی برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا در قبال دانش‌آموزان کم‌توان کلاس نگرش مثبتی را شکل دهند.

موانع مرتبط با دانش

موانع مرتبط با دانش به انواع دانش‌ها و مهارت‌هایی باز می‌گردد که معلمان برای ارائه مؤثر خدمات، از جمله برای مناسب‌سازی برنامه‌ی درسی و شیوه‌های آموزشی، سازمان‌دهی و مدیریت لازم در کلاس، و تعیین اهداف و مداخلات متناسب با سن و سطح عملکرد دانش‌آموز، به آنها نیاز دارند.

مدرسان موسیقی باید دانش و اطلاعات کافی داشته باشند تا بتوانند دانش‌آموزان کم‌توان را در کلاس‌شان آموزش و مشارکت دهند. بخشی از این دانش را می‌توان از همکاری با معلمان حوزه‌ی آموزش عادی و/یا آموزش استثنایی و همچنین متخصصان دیگری که با کودکان کار می‌کنند به دست آورد. همکاری کلیدی موفقیت در همه‌پذیری است. مدرس موسیقی از طریق همکاری می‌تواند اطلاعات خاص دانش‌آموزان، از جمله نقاط قوت و ضعف، اهداف و شیوه‌های آموزشی مؤثر مورد استفاده‌ی معلمان دیگر، را به دست آورد. مدرسان موسیقی می‌توانند توقعات‌شان از مشارکت دانش‌آموز در حوزه‌ی موسیقی را بر مبنای اطلاعاتی که از گروه همکاران به دست آورده‌اند برنامه‌ریزی کنند.

راهبردهای غلبه بر این مانع:

- درباره‌ی مشخصه‌های کلی کم‌توانی‌های خاص اطلاعات کسب کنید (مثلاً اگر چندین دانش‌آموز اوتیستیک دارید، رفتارهای معمول و مشخصه‌های کودکان دارای اوتیسم را یاد بگیرید).
- برای مشخص کردن توانایی‌های دانش‌آموز، نیازها و راهبردهای مداخله‌ای مؤثر برای او، با اعضای گروه (معلم کلاس، متخصصانی مثل معلمان هنر و تربیت بدنی و درمانگرانی مثل آسیب‌شناس گفتار و زبان یا کاردرمانگر) صحبت کنید. اهداف برنامه‌ی فردی آموزش دانش‌آموز را که در موسیقی هم می‌توان به آنها پرداخت بیابید.
- برای کمک به یادگیری دانش‌آموز در کلاس موسیقی، راهبردهای مداخله‌ای و مناسب‌سازی‌های کلاسی طراحی کنید. از موسیقی مناسب سن دانش‌آموز و فعالیت‌های موسیقایی که دانش‌آموز می‌تواند در آنها موفق شود استفاده کنید. از خود بپرسید: این موسیقی برای دانش‌آموزانی در همین رده‌ی سنی و فاقد کم‌توانی استفاده می‌کردم؟ اگر جواب خیر است، موسیقی‌ای پیدا کنید که با سن دانش‌آموز جورتر باشد.

حوزه‌ی آموزش استثنایی در طول چند دهه‌ی اخیر تغییرات زیادی به خود دیده و همگام با این تغییرات، وظایف مدرسان موسیقی و موسیقی‌درمانگران هم تغییر کرده است. متخصصان موسیقی در مدارس باید هماهنگ با قوانین، اصطلاحات، رویکردها، مواد آموزشی و فن‌آوری‌های روزآمد پیش بروند تا بتوانند نیازهای دانش‌آموزان کم‌توان را برآورده کنند. آموزش همه‌پذیر هم در تغییر نقش‌های موسیقی‌درمانگران و مدرسان موسیقی در کلاس مؤثر بوده است. کتاب موسیقی برای کودکان استثنایی (ویراست دوم) به نقش فعلی آموزش موسیقی و موسیقی‌درمانی در زندگی دانش‌آموزان کم‌توان و خانواده‌هایشان می‌پردازد.

در این ویراست، مشخصه‌های مهم آموزش استثنایی که در شکل‌گیری ارتباط بین‌رشته‌ای و آموزش مؤثر نقش حیاتی دارند توضیح داده شده‌اند. در بخش اول، بنیان‌های آموزشی و حقوقی موسیقی در آموزش استثنایی، از جمله موضوعات و تغییر و تحولات اصلی در این حوزه، اصطلاحات مهم و مسائل مربوط به برنامه‌ی درسی، مطرح شده‌اند. بخش دو به معرفی مشخصه‌های دانش‌آموزان مبتلا به کم‌توانی‌های خاص و تأثیرات آموزشی این کم‌توانی‌ها، مناسب‌سازی‌های درخور و همچنین رویکردهای آموزش موسیقی و موسیقی‌درمانی مورد استفاده برای این دسته از دانش‌آموزان اختصاص دارد. بخش سوم کتاب هم به عضویت دانش‌آموزان کم‌توان در گروه موسیقی مبتدیان و مسائل مرتبط با خانواده‌ی این دانش‌آموزان می‌پردازد.

موسیقی برای کودکان استثنایی کتابی است که می‌تواند در آماده‌سازی مدرسان موسیقی و موسیقی‌درمانگران آینده برای ورود به دنیای واقعی نقش شایان‌ذکری ایفا کند.

مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور
Mahoor Institute of Culture and Arts
www.mahoor.com info@mahoor.com

